

INTRODUCTION TO PHARMACOGNOSIS FUNCTIONS OF SCIENCE, RELATIONSHIP WITH OTHER SCIENCES

Komila Eshonqulova¹, Ernazarova Mavluda²

Marxabo Usmonova Balxiyevna³

^{1,2} Samarkand Medical Institute, Assistant of the Department of Pharmacology

³ Samarkand Medical Institute, teacher of Pharmacognosy

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4766532>

ARTICLE INFO

Received: 5th May 2021
Accepted: 10th May 2021
Online: 15th May 2021

KEY WORDS

*introduction to
pharmacognosy,
pharmacological analysis,
development of
phytopreparations, drug
collection technologies*

ABSTRACT

Introduction to the science of pharmacognosy, the tasks of science, its relationship with other sciences.

FARMAKAGNOZIYA FANIGA KIRISH FANNING VAZIFALARI, BOSHQA FANLAR BILAN BOG'LIQLIGI

Komila Eshonqulova¹, Ernazarova Mavluda²

Marxabo Usmonova Balxiyevna³

^{1,2} Samarqand tibbiyot instituti, Farmakologiya kafedrasida assistenti

³ Samarqand tibbiyot instituti, Farmakagnoziya fani o'qituvchisi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 5-May 2021
Ma'qullandi: 10-May 2021
Chop etildi: 15-May 2021

ANNOTATSIYA

Farmakagnoziya faniga kirish fanning vazifalari, boshqa fanlar bilan bog'liqligi.

KALIT SO'ZLAR

*farmakognoziyaga kirish,
farmakologik tahlil,
fitopreparatlar yaratish,
dorilar yig'ish
texnologiyalari.*

Farmakognoziya (yun. Pharmakon — dori va gnosis — o'rganish) — farmatsiyaning bir bo'limi. O'simliklar va hayvonlardan olinadigan dorivor mahsulotlar, ularni birlamchi qayta ishlashdan hosil bo'ladigan ba'zi moddalar (efir moylar, smolalar, sut shiralar, daraxt yelimlari va boshqalar) ni o'rganadi. Asosiy vazifasi

dorivor xom ashyolarni tadqiq etish, ulardagi ta'sirkor moddalarni aniqlash usullarini ishlab chiqish, shuningdek, bu moddalarning o'simlik, hayvonlar a'zo va to'qimalarida joylashgan o'rnini o'rganishdan iborat. Bundan tashqari, yovvoyi dorivor o'simliklarning o'sish joyi va zaxirasini aniqlash, ularni yig'ish, quritish, navlarga

ajratish, qaytadan ishlash, saqlash bilan ham shug'ullanadi. Farmakognoziya armatsiyaning qadimiy sohalaridan bo'lib, yunon olimi Dioskorid unga asos solgan. Galen va Paratsels esa farmakognoziyani yangi yo'nalishga solib yubordilar. O'rta asrlarda, ayniqsa, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Sharqning boshqa olimlari Farmakognoziya rivojiga ulkan hissa qo'shdilar, 18-asrda Rossiyada Farmakognoziya sohasida dorivor o'simliklarning qo'llanishi haqida ma'lumotnoma va qo'llanmalar paydo bo'ldi. 1778 yilda birinchi rus farmakopeyasi bosilib chiqdi. Hozirgi Respublikamizda O'zbekiston kimyo farmatsevtika ilmiy tadqiqot instituti faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Ular qatorida yangi biologik aktiv moddalar saqlovchi dorivor o'simliklarni aniqlash, meditsinaga joriy qilish juda dolzarb yo'nalishlardan biridir. Ayrim davlatlarda o'sadigan o'simliklarni bizni iqlimga moslashtirish (introduksiya) Ham kerakli bo'lgan yo'nalishlardandir. Farmatsevtika institutlari, o'simlik moddalari kimyosi instituti va boshqalarda katta ilmiy tekshirish ishlari olib borilmoqdalar.

Farmakognostik taxlili qilish usullari.

- Makroskopik taxlil
- Mikroskopik taxlil
- Sifat reaksiyalar aktsiyalar
- Chinlik sifati
- Miqdoriy taxlil
- Tovarshunoslik taxlil
- Biologik standartlash

Tibbiyotda dorivor o'simliklarga va ulardan olinadigan preparatlarga bo'lgan talabning oshishiga sabab sintez yo'li bilan olingan har bir kimyoviy dorivor preparatni uzoq vaqt uzluksiz ravishda iste'mol qilish inson va hayvonlar organizmida turli ko'ngilsiz o'zgarishlarga olib kelishidir. Shu sababdan hozirda dunyo bo'yicha o'simlik

dorivor preparatlariga — Fitopreparatlarga va dorivor o'simliklarga bo'lgan ehtiyoj ortmoqda. Bu esa, o'z navbatida, farmakognoziya fanining ahamiyatini yanada oshirishga olib keladi.

Farmakognoziya fanining asosiy maqsadini quyidagilar bilan ifodalash mumkin:

1. Fitopreparatlar yaratish uchun zarur bo'lgan biologik faol moddalar hamda dori turlari tayyorlash manbasi sifatida dorivor o'simliklarni o'rganish. Shu maqsadda ularning kimyoviy tarkibi tekshiriladi hamda asosiy ta'sir etuvchi biologik faol moddalarning yig'iladigan organlari va vaqti aniqlanadi.

2. Tabiiy sharoitda yo'qolib ketish xavfi bo'lgan hamda kamayib ketayotgan muhim dorivor o'simliklarni muhofaza qilish maqsadida ularni asrab qolish, plantatsiyalarda o'stirish tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish.

3. Vatanimizda yovvoyi holda o'sadigan dorivor o'simliklardan oqilona foydalanish maqsadida ularning ko'plab o'sadigan joylarini izlab topib, xaritaga chizish, zaxirasini aniqlash,

4. Yillik yig'ish miqdorini rejalash hamda dorivor mahsulotni yig'ish, quritish, saqlash va transportda jo'natish tadbirlarini ishlab chiqish.

5. Dorivor mahsulotlarga me'yoriy-texnik hujjatlarni tuzish. Buning uchun dorivor mahsulotlarning chinligini, sifatli hamda biologik faol moddalarini aniqlash usullarini mukammallashtirish, qayta ko'rib chiqish yoki yangi usullar yaratish.

6. Fitopreparatlar va dorivor o'simliklar xazinasini boyitish maqsadida yangi dorivor o'simliklar izlab topish.

7. Yangi, samarali fitopreparatlar yaratish.

Hozirgi vaqtda tibbiyotda 250 ga yaqin dorivor o'simliklar mahsulotidan

foydalaniladi. Dorivor o'simliklar mahsulotining 48 % i yovvoyi holda o'sadigan o'simliklardan, 30 % i jamoa va davlat xo'jaliklarining dorivor o'simliklar o'stiriladigan dalalar —Plantatsiyalarda tayyorlanadi. Qolgan 22%i „aralash“ guruhni tashkil qiladi. Ya'ni bu dorivor o'simliklar mahsuloti ham yovvoyi holda o'sadigan, ham plantatsiyalarda o'stiriladigan o'simliklardan yig'iladi. „Aralash“ dorivor o'simliklardan tayyorlanadigan mahsulotlarning salmog'i umumiy yig'iladigan dorivor mahsulot miqdorida yil sayin oshib bormoqda. O'stiriladigan dorivor o'simliklar mahsuloti yil sayin ko'payib bormoqda. Buning sabablari ko'p bo'lib, asosiyarlari quyidagilardan iborat.

Dorivor o'simliklar mahsulotiga ehtiyoj ortib borishi natijasida ularni tayyorlash miqdori ham ko'paymoqda. Bu esa, o'z navbatida, qator dorivor o'simliklarning ko'p o'sadigan joyida kamayib ketishiga, natijada ularni tayyorlashning keskin chegaralanishi yoki butunlay to'xtatilishiga olib kelmoqda. O'zbekistonda yovvoyi holda o'sadigan bo'zulang va qoraqovuqlarning yerustki qismi va piyozining ko'p tayyorlanishi Shu maqsadda xalq tabobatidagi va an'anaviy tibbiyotdagi, shuningdek, tibbiyotda ishlatiladigan dorivor o'simliklarning boshqa

turlarini o'rganishni tashkil qilish. Dorivor o'simliklarni o'rganishda quyidagilarni yaxshi bilish shart:

Dorivor o'simlik va uning mahsulotini o'zbekcha, ruscha va lotincha nomlarini, o'simliklarning qaysi oilaga mansubligi hamda ba'zi o'simliklarning asosiy nomlaridan tashqari, ikkinchi nomini (sinonimlarini) bilish. Dorivor mahsulot olinadigan o'simlikni tasvirlash va uni boshqa o'simliklardan ajrata olish. O'simlikning geografik tarqalishi (tarqalgan va o'stiriladigan yerlari), o'sadigan joyi va mahsulot tayyorlanadigan asosiy tumanlarini bilish.

Dorivor mahsulotlarni yig'ish va quritish usullarini bilish.

Dorivor mahsulotlarni tasvirlashni va boshqa aralashmalardan ajratishni bilish.

Hulosa: Tibbiyotda qo'llaniladigan dorivor vositalarning 38—40 % ini o'simliklardan olinadigan preparatlar tashkil qiladi. Ba'zi og'ir kasalliklarni davolashda ishlatiladigan ayrim dorivor preparatlar (yurak glikozidlari, steroid va fenolli birikmalar va boshqa biologik faol moddalar)ni shu vaqtgacha sintez yo'li bilan olib bo'lmadi. Ularni olish manbayi faqat o'simliklar bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1 Akopov I.E. Vajneyshie otechestvennie lekarstvennie rasteniya i ix primeneniye. – T.: Meditsina, 1990. – 440 s.
2. Atlas arealov i resursov lekarstvennix rasteniy SSSR. M. 1976. – 340 s.
3. Gosudarstvennaya farmakopeya – Izd. XI. – Vip. 1. Obschie metodi analiza. – M.: Meditsina, 1987. – 336 s.
4. Gosudarstvennaya farmakopeya – Izd. XI. – Vip. 2. Obschie metodi analiza. Lekarstvennoe Rastitelnoe sire. – M.: Meditsina, 1990. – 398
5. Grinkevich N.I., Safronovich L.N. i dr. Ximicheskiy analiz lekarstvennix rasteniy. – M.: Visshaya shkola, 1983. – 176 s.
6. Dolgova A.A., Ladigina E.Ya. Rukovodstvo k prakticheskim zanyatiyam po farmakognozii. M.: Meditsina, 1977. – 256 s.
7. Milliy entsiklopediya 2000-2005
8. H. Xolmatov O'. Ahmedov - - Farmakognoziya